

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-37>

УДК 332.146.2

Носач Л.Л.Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»**Величко К.Ю.**

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

АКТИВІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. Досліджено дефініцію транскордонного співробітництва, основний зміст цього процесу та значення для України в сучасних умовах соціально-економічного розвитку та міжнародної співпраці. Розкрито сутність Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами у розрізі забезпечення умов зміцнення добросусідських відносин між державами і сприяння інтеграції тієї чи іншої країни до європейських структур. Розкрито аспекти необхідності активізації транскордонного співробітництва України з країнами європейського вектору. Акцентовано питання доцільності звернення уваги на фактори, що впливають на стійкий соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів в умовах транскордонного співробітництва. Проведено оцінку впливу ряду факторів на процес активізації транскордонного співробітництва України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, прикордонне співробітництво, міжнародна співпраця, євроінтеграція, Єврорегіон, трансграничний регіон, фактори впливу.

Nosach LarysaNational Aerospace University named after Zhukovsky
«Kharkiv Aviation Institute»**Velychko Kateryna**

Kharkiv National University of Economics named after Simon Kuznets

ACTIVATION OF CROSS-BORDER COOPERATION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary. The definition of cross-border cooperation was studied. A comparison of the terminology used in practice, scientific literature, and pan-European legal documents regarding the terms «cross-border cooperation» and «boundary collaboration» was made. The study identified that boundary collaboration should be considered only as a part of cross-border cooperation and not synonymous with it. The main core of cross-border cooperation was revealed in two directions – in a broad and narrow understanding of this process. The essence of the European framework convention on cross-border cooperation between territorial communities in the context of providing conditions for strengthening neighborly relations between states and promoting the integration of a certain country into European structures was revealed. Attention was drawn to the conditions when under the influence of external economic factors happens the transformation of the economy of each independent state which is seeking cross-border cooperation and is associated with the search for new organizations of regional economic space, transit infrastructure, increase in competitiveness and attraction of investment on the state territories. In the article were disclosed the aspects of the need to intensify cross-border cooperation between Ukraine and European vector countries, which affect, on the one hand, the sustainable socio-economic and environmental cross-border development, and, on the other hand, the security of border areas, which is the condition of the object of relations in terms of the possibility of ensuring its survival and development in the conditions of internal and external threats, as well as the impact of unpredictable factors. In this regard, the importance of paying attention to the factors influencing the sustainable socio-economic development of border regions in the context of cross-border cooperation was raised. The impact of several factors on the process of intensification of cross-border cooperation of Ukraine in the context of European integration was assessed. During the assessment, it was found that the intensity of this process is usually influenced by a certain balance of influencing factors, and the decisive role is played not by the one factor but their total weight.

Keywords: cross-border cooperation, boundary collaboration, international cooperation, European integration, Euroregion, cross-border region, influencing factors.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних та інтеграційних змін, а також загальносвітового розуміння і переосмислення принципів безпеки і просторового розвитку, з кожним роком все більше уваги приділяється проблемам транскордонного співробітництва. При цьому, з одного боку, звертається увага на прогресивний розвиток цього процесу, а з іншого – створюються умови для попередження цілого спектру загроз, які з ним пов'язані і які можуть порушити стабільність і безпеку державного

кордону країни та прилеглих до неї територій (наприклад, нелегальна міграція, транскордонна активність незаконних збройних формувань і контрабанди і т.п.) Усе це актуалізує питання дослідження проблематики транскордонного співробітництва з акцентом на необхідність забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни та її національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем та перспектив розвитку транскордонного співробітництва має доволі

актуальне як теоретичне, так і практичне значення. Саме тому до нього зверталися як багато вітчизняних (В. Гоблік, К. Гороховська, В. Засадко, Я. Калат, С. Кіш, Н. Мікула, С. Мітряєва, Х. Пригула, І. Студенніков, Т. Терещенко, Ю. Цибульська, О. Цісінська та інші) так і чимало закордонних вчених (Л. Ван ден Бранде, Д. Віллерс, А. Гранберг, Т. Коморніцкі, М. Лендвел, І. Хорга, І. Сулі-Закар та інші). Актуальність цього питання є настільки високою, що вона не тільки зберігається вже не одне десятиліття, але й набуває все більшого значення як на загальнодержавному, так і на локальному рівні. Зокрема, в сучасних умовах доцільність дослідження зумовлена значним зростанням обсягів і змін сутності всіх форм міжнародної взаємодії за участю в ньому суміжних регіонів, інтеграційних об'єднань.

Мета статті. Оцінка сучасного етапу розвитку транскордонного співробітництва України з метою виявлення наявних проблем та перспектив активізації цього процесу в умовах сучасних інтеграційних змін.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку держав, процеси життєдіяльності на суміжних територіях диктують необхідність вироблення шляхів для гармонійного і збалансованого розвитку регіонів в усіх сферах: екологічній, економічній, науково-технічній, соціально-культурній і політичній. Процеси змін в зазначених напрямках вимагають орієнтації на зміцнення потенціалу для задоволення людських потреб і прагнень.

Першочергово, щоб розібратися в питаннях активізації транскордонного співробітництва, виявити перешкоди та перспективи пов'язані з цим процесом, необхідно розкрити його сутність та зміст. Особливо, звертаючи увагу на те, що немає єдності позицій щодо використовуваної термінології та дефініцій, навіть нормативно закріплених, і на те, що даний процес можна розглядати як у широкому, так і у вузькому розумінні.

Так, досить часто у науковій літературі терміни «транскордонне» і «прикордонне» співробітництво використовуються як синоніми. Але ж очевидно, що є відмінності в термінологічному значенні цих слів. Транскордонне співробітництво передбачає співпрацю без кордонів (сам префікс «транс» обумовлює цю особливість), а прикордонне співробітництво, в свою чергу, відноситься до співпраці, в умовах безпосереднього примикання до кордонів («при-» комусь, поряд). У зв'язку з цим прикордонне співробітництво слід розглядати як частину транскордонного співробітництва. Так, наприклад, багато питань охорони навколишнього середовища, митних відносин, зачіпають не тільки прилеглі до кордонів території. Тому і учасниками цієї співпраці є не лише місцеві органи державної влади, органи самоврядування, організації прикордонних територій, а й органи центральної державної влади і організації загальнодержавного масштабу.

Появу і активне використання терміну «транскордонне співробітництво», як в науковій літературі так і в загальноєвропейських правових документах, спровокували зміни, які відбуваються в поглядах політиків різних рівнів, науковців і звичайних громадян впродовж кількох остан-

ніх десятиліть: змінюються їхні бачення функцій державних кордонів і ролі місцевих, регіональних громад в налагодженні обопільного співробітництва між ними.

Широке і вузьке розуміння транскордонного співробітництва також ви-пливає з відсутності чітко закріпленої позиції в законодавстві і науці. У широкому сенсі воно розуміється як міжнародне співробітництво прикордонних держав та вирішення ними проблем, які зачіпають інтереси всього населення, яке проживає на територіях двох і більше сусідніх держав, з метою їх рівномірного розвитку і надання допомоги одна одній у сучасному економічному, політичному, інноваційному становленні та формуванні (наприклад, угоди про безвізовий в'їзд громадян суміжних держав, зокрема, між Україною і країнами ЄС).

Вузьке ж розуміння транскордонного співробітництва, на нашу думку, можна звести до окремого виду співробітництва з питань розвитку територій між сусідніми, суміжними державами (тобто такими, які розташовані в межах державного кордону) або ж, як їх називають, прикордонними районами чи то трансграничними територіями.

Вперше дефініція транскордонного співробітництва знайшла своє законодавче та нормативне відображення у Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами. Відбулася ця подія у 1980 році, 21 травня у Мадриді, Іспанія [1].

У конвенції закріплена доволі широка мета прикордонного співробітництва, що веде до посиленої регіональної інтеграції, яка обумовлюється територіальною близькістю і з'єднанням двох і більш просторових структур в конкретних районах і стабільністю контактів між ними, які обумовлюють взаємопроникнення економік, культур, традицій, інтелекту та ін. Саме такі структури вважаються основою створення сучасного Єврорегіону, в якому явно присутнє одночасно виражене бажання районів різних держав різноспрямованого співробітництва: господарського, суспільного, культурного та іншого. Такі інтеграційні процеси, пов'язані зі створенням і існуванням спільних робочих органів і забезпеченням їх уніфікованого функціонування на рівні інституціонального транскордонного співробітництва, вважаються найбільш ефективною формою європейського транскордонного співробітництва – Єврорегіону (трансграничного регіону). Визначальною особливістю останнього є не лише те, що він забезпечує зміцнення добросусідських відносин між державами, а й сприяє інтеграції тієї чи іншої країни до європейських структур.

Прийняття Конвенції можна віднести до послідовного і вкрай важливого етапу розвитку європейського регіону, який, з моменту її підписання, закріпив за собою статус фактичного ліквідатора державних кордонів у формальному розумінні їхніх характеристик, тобто, кордон на шляху розвитку європейського регіоналізму припинив сприймається спільнотою лише як певний економічний, політичний та соціально-культурний бар'єр.

Така зміна сприйняття і орієнтирів формує нові можливості підвищення та пріоритети якості життя в межах та за межами національного економічного простору. Адже кожна держава ре-

гіонального об'єднання прикордонного регіону, опиняється в умовах, коли під впливом зовнішніх економічних факторів відбувається трансформація її економіки, пов'язана з пошуком нових організацій регіонального економічного простору, транзитної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості територій. Зацікавленість у продуктивній моделі такого прикордонного співробітництва, з метою підвищення цілісності та ефективного розвитку європейського регіону, виводить європейський регіоналізм на рівень транскордонного співробітництва.

У економіці велике значення, як на мікро так і на макрорівні, має поняття стійкості та безпеки процесу. Транскордонне співробітництво, як процес, не є виключенням. Тому, коли мова йде про актуальність його активізації та позитивного динамічного розвитку, особливого наукового та практичного значення набуває, з одного боку, проблематика стійкого соціально-економічного та, в сучасних умовах, екологічного транскордонного розвитку, а з іншого, питання безпеки прикордонних територій, яка є станом об'єкта відносин з точки зору можливості забезпечення його виживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також впливу непередба-

чуваних і важко прогнозованих факторів. Стійкість відображає міцність і надійність елементів і зв'язків усередині системи, здатність витримувати внутрішні і зовнішні навантаження і відновлювати нормальний стан системи після впливу зовнішніх або внутрішніх факторів.

За таких умов, доцільно звернути увагу на фактори, що впливають на стійкий та безпечний соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів в умовах транскордонного співробітництва (табл. 1).

Провівши наукову розвідку ряду джерел, ми представили власну систематизацію груп факторів (табл. 1), які, на наш погляд, є основоположними у питаннях активізації і розвитку транскордонного співробітництва. Із переліку виділених груп не можливо виділити найважливіші чи найменш впливові, адже на інтенсивність транскордонного співробітництва, як правило, здійснює свій вплив певний баланс ряду зазначених факторів і вирішальну роль відіграє не стільки один фактор, скільки їх загальна вага. В залежності від ситуації у конкретному регіоні більшу чи меншу роль відіграють конкретно визначені фактори. У загальній масі їхня роль зростає, але, все одно, доволі рідко існує стан, при якому один чи два фактори мають абсолютну перевагу над

Таблиця 1

Фактори впливу на стійкий та безпечний соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів в умовах транскордонного співробітництва

Групи факторів	Фактори впливу
1	2
Політичні	Рівень розвитку міждержавних відносин між суміжними країнами; наявність територіальних спорів та військових конфліктів у прикордонних зонах; наявність етнічних і релігійних конфліктів; розбіжності та проблеми уніфікації політичних систем суміжних країн.
Економічні	Щільність населення (заселеність, ступінь подвоєності території), склад населення, рівень життя населення ті інші соціальні умови (освіта, медичне забезпечення, рівень безробіття і т.ін.); рівень економічного розвитку та галузева структура виробничих сил прикордонних територій; наявність виробничо-господарської спеціалізації; інвестиційний клімат та ресурси прикордонних територій і суміжних держав; близькість галузевих структур і можливість спільного використання природних, трудових, науково-технічних ресурсів; наявність інфраструктурних зв'язків між підприємствами суміжних територій; наявність проєктів транскордонного співробітництва; торговельно-комерційний потенціал; рівень інформаційного забезпечення.
Екологічні	Екологічна ситуація в прикордонному регіоні: ступінь впливу рівня розвитку виробництв на екологічний стан регіону, а також існування потенційної загрози екологічних чи то техногенних катастроф і можливості їх спільного запобігання, ступінь дотримання міжнародних норм і правил у сфері охорони навколишнього середовища.
Інноваційні	Ступінь розвитку науково-технологічної сфери прикордонного регіону (кількість інноваційних виробництв, науково-дослідницьких об'єктів, впроваджених наукових та науково-технічних робіт, поданих та отриманих заявок на видачу охоронних документів, обсяг реалізованої інноваційної продукції, створення і використання передових технологій тощо); інноваційний потенціал прикордонного регіону; участь у міжнародних наукових проєктах, грантових програмах.
Обумовлені кордоном	Периферійність і суміжна прикордонність регіону; ступінь освоєння прикордонного регіону; рівень розвитку прикордонної інфраструктури; міграційні процеси (у т.ч. нелегальна міграція); рівень трансграничної злочинності, контрабанда.
Інституційні	Фактичний рівень бар'єрності; наявність нормативно-правової бази для розвитку прикордонного співробітництва на внутрішньодержавному рівні; наявність угод про розвиток прикордонного співробітництва на регіональному рівні; створення національних структур прикордонного розвитку в умовах транскордонного співробітництва.
Природно-географічні	Наявність і протяжність кордону, його ландшафтна характеристика; природно-кліматичні умови прикордонної території; наявність придатних для використання земель сільськогосподарського призначення; наявність і ступінь розробки природних ресурсів.
Соціально-культурні	Етнічна схожість населення; розбіжність державних рубежів з етнокультурними; наявність чи відсутність титульної нації на прикордонній території (поліетнічність); конфесійні бар'єри; наявність пам'яток культури і рекреаційних ресурсів; схожість чи відмінності традицій та звичаїв.

Джерело: авторська розробка. Розроблено на основі [2-3]

**Оцінка дії факторів впливу на процес активізації
трансграничного співробітництва України в умовах євроінтеграції**

Фактори	Ознаки та приклади	Негативний вплив	Позитивний вплив
1	2	3	4
Наявність територіальних спорів та військових конфліктів у прикордонних зонах	Територіальний спор між Україною та Румунією щодо делімітації румунського континентального шельфу та виключної економічної зони; визначення юридичного статусу острова Зміїний.	Міжнародний Суд ООН в україно-румунській справі 3 лютого 2009 року став на бік Румунії і делімітував шельф на 80% відповідно до вимог Румунії, таким чином, практично задовольнивши її позов.	З вирішенням територіального спору навколо острова Зміїний, Україна частково поступилась своїми економічними інтересами, що з іншого боку сприяло встановленню нового формату відносин між Україною та Румунією на політичному рівні.
	Військово-політичний конфлікт на Сході України; анексія АР Крим.	Порушення територіальної цілісності та національної безпеки держави. Україна є однією з арен глобального протистояння між Росією та США; внутрішній конфлікт в Україні підвищив її вразливість по відношенню до зовнішнього втручання.	Зростання євроінтеграційного руху держави; посилення зв'язків з ЄС; впровадження безвізового режиму з Європою; посилення демократичних перетворень в Україні.
Наявність етнічних і релігійних конфліктів	Зміна етнічного складу та світогляду населення Криму та прикордонних районів Донбасу після здобуття незалежності України, яка успадкувала накреслені радянською владою кордони, які подекуди не відповідали етнічній географії.	Лояльність населення, яке проживає на периферійних територіях, до ідеї української державності виявилось нестійким та забезпечувалося за певних політичних, економічних чи міжнародних обставин; провокація політичних конфліктів; дестабілізація політичної ситуації в країні.	Різноманітність традицій та звичаїв; високий рівень соціальнокультурної грамотності; асиміляція на території держави різних національних етносів (колишніх союзних республік, автономних республік тощо) тих суміжних держав з якими наразі співпрацює Україна.
	Сучасна регіоналізація українського суспільства за конфесійною ознакою; існування в Україні трьох основних церков одного віросповідання (УПЦ Київського патріархату, УАПЦ, УПЦ Московського патріархату).	Існування в Україні трьох основних церков одного віросповідання через їхню різне ставлення до питання національної орієнтації православ'я в Україні є аномальне і не визнається більшістю релігійного світу; присутнє втручання церкви у процесі національного відродження з втручанням у політикоекономічне життя країни.	Свобода віросповідання і людського вибору; демократичний рух у напрямку суверенізації України і підтримка з боку європейської спільноти.
Розбіжності та проблеми уніфікації політичних систем, законодавчої бази, нормативноправових актів, Директив суміжних країн	Політика національної уніфікації та вироблення єдиного стандарту ідентичності, що складається зі спільної самоназви, єдиної мови, історії, пантеону національних героїв, сукупності публічних символів і ритуалів.	Ускладнення соціальної, економічної, політичної, культурної сфер життя суспільства пропонує безліч перспектив, життєвих моделей, стратегій, а вибір з цього розмаїття перетворюється на проблему.	Підвищення ефективності системи державної влади, гармонізація відносин між суб'єктами держави, місцевого самоврядування та законодавства, формування гармонійних міжнаціональних (міжетнічних) відносин, зміцнення правопорядку та збереження соціальнополітичної стабільності суспільства.
	Впровадження в Україні вимог до платоспроможності страхових організацій Solvency II	Неспроможність системи відповідати тим ризикам, з якими стикаються страхові організації в Україні; впровадження Директиви істотно вплине на деякі страхові організації з незначним рівнем капіталізації в Україні, оскільки вимоги до визначення нормативної платоспроможності більшості країн ЄС є набагато жорсткішими порівняно з українськими; більшість страховиків в Україні не готові до інноваційного розвитку.	Прагнення до забезпечення стійкості страхового ринку і захист інтересів споживачів, як пріоритетного та першочергового завдання регуляторного органу України; зближення з системами пруденційного нагляду та нормативами платоспроможності, які існують в Європейському Союзі і вважаються найефективнішими у світі; рух у напрямку інноваційного розвитку страхової сфери.

(Закінчення таблиці 2)

1	2	3	4
Зниження рівня економічного розвитку	Економічний і соціальний розвиток України на 2020-2022 рр.	За розрахунками МВФ, що у 2020 р. реальний ВВП України році скоротиться на 7,7%, Світовий банк передбачає скорочення реального ВВП України на 3,5% (Кабмін прогнозує скорочення на рівні 4,8%), у сфері послуг відбудеться падіння на 5,4%, промисловість залишиться на рівні 2019 року, тобто з нульовим зростанням.	За прогнозами World Economic Outlook, у 2021 році ВВП зросте на 3,6%; Світовий банк у новому прогнозі розвитку економіки України (Fighting COVID19) передбачає, що у 2021 році очікується зростання реального ВВП України на 3%, у 2022 – на 4%, а у 2020 році відбудеться зростання в агропромисловому секторі на 1%.
Міграційні процеси	Зовнішня трудова міграція українців, яка має великий масштаб і серйозно впливає на економічний розвиток усієї країни	Ніхто точно не знає скільки трудових мігрантів працює за кордоном, а усі наявні версії містять похибки дослідження, або ж є приблизними, неповними і оціночними; зниженням середнього віку мігрантів; проблеми старіння нації; зниженням рівня народжуваності; погіршенням трудового потенціалу населення; міграція молоді; «витік мізків» тощо.	Заробітчани отримують роботу, яку не мали можливості отримати на батьківщині; через міграцію знижується навантаження на ринку праці в середині країни; щорічне зростання обсягів приватних переказів зза кордону: до 11 млрд доларів у 2018 р., що суттєво перевищує обсяги прямих іноземних інвестицій, близька 12 млрд у 2019 р.; найбільше переказів в Україну надійшло з Європи (Польща, Чехія) та Росії; збільшення короткострокової трудової міграції до регіону ЄС і зниження до країн СНД; у деяких європейських країнах Польщі та Угорщині, можлива тимчасова праця без дозволу на працю.
Інноваційний розвиток та потенціал	Системна конвергенція економіки України та Європейського Союзу в інтелектуальній сфері	Розбіжності в оцінюванні та інтерпретації правових норм регулювання та ідентифікації окремих елементів інтелектуальної власності на загальноєвропейському рівні; переплетіння інтересів міжнародних корпорацій, малого та середнього бізнесу в процесі створення, комерціалізації та трансферу інтелектуального продукту, нові види якого потребують перевірки та відповідної ідентифікації, тощо.	Уніфікація європейських стандартів патентної діяльності в Україні; розвиток міжсекторального співробітництва в інтелектуальній сфері; диверсифікація кооперативних зв'язків із зарубіжними партнерами в інноваційних секторах; створення спільних механізмів та інструментів інтелектуалізації європейського економічного простору тощо.

Джерело: авторська розробка. Розроблено на основі [4–13]

іншими. Особливу увагу, ми вважаємо за необхідне, звернути на інноваційну групу факторів. Оскільки інновації, в сучасних глобалізаційних умовах транскордонного розвитку, їхні показники та динаміка в країні, потенціал – є рухомою силою у прийнятті ряду рішень щодо міжнародної співпраці та співробітництва у глобальних наукових проектах світового рівня значення.

Розвиток прикордонного співробітництва неможливий без урахування просторово-часових і соціокультурних характеристик прикордонних регіонів, оскільки прикордонний простір неоднорідний, а також вибору пріоритетів у політики регіонального уряду і співвідношення короткострокових і довгострокових цілей, що можуть викликати ситуацію, за якої розміщення, наприклад, відповідних виробництв відбуваються не там, де це є економічно доцільним, а там, де необхідно для освоєння територій в інтересах державного регіону, країни чи то міжнародно-

го регіонального об'єднання. У цьому випадку економічні показники не завжди (особливо у короткостроковому періоді) можуть відобразити позитивний вплив активізації співробітництва на рівні соціально-економічного розвитку регіону.

Виділені нами 7 груп факторів, при усіх численних розбіжностях і специфічних особливостях прикордонних регіонів, надають суттєвого впливу на розвиток транскордонного співробітництва усіх без виключення територій і проявляються при будь-якому рівні розвитку комунікативних властивостей державних кордонів. Проведена систематизація факторів впливу дозволяє більш детально зупинитися на перевагах, проблемах та перспективах активізації транскордонного співробітництва нашої держави в умовах євроінтеграції.

Так чи інакше вплив кожного виділеного нами фактору є неоднозначний. З одного боку, можна відмітити його позитивну дію, а з іншого, відсутні, і проявляються на практиці, негативні

наслідки, які є проблемними та чинять ряд перешкод на шляху України до активізації трансграничного співробітництва на етапі її зближення з країнами європейського вектору. Наведемо більш детальні та конкретні приклади такого неоднозначного впливу (табл. 2).

Висновки. На шляху формування ефективної моделі державного розвитку України, в сучасних умовах її євроінтеграції, процес трансграничного співробітництва є неминучим та закономірним. І тільки сталість дослідження та імплементація набутого досвіду співпраці з європейськими кра-

їнами здатні забезпечити конвергенцію України з Європейським Союзом та визначити модель їхнього зближення. В цих умовах необхідно ретельну увагу приділити визначенню пріоритетних напрямків співробітництва та розробити алгоритми взаємодії у різних найважливіших сферах. При цьому доцільно проводити оцінку факторів позитивного та негативного впливу на процес активізації трансграничного співробітництва України з урахуванням необхідності збереження національної безпеки країни та стійкості її соціально-економічного розвитку.

Список літератури:

1. Європейської рамкової конвенції про трансграничне співробітництво між територіальними общинами або властями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106 (дата звернення: 10.05.2020).
2. Лавров Е.В. Трансграничное сотрудничество: проблемы, перспективы и экономическая безопасность. *Фундаментальные исследования*. 2016. № 11 (часть 5). С. 1026–1030. URL: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=41296> (дата звернення: 12.05.2020).
3. Кравцова И.В. Основные факторы и условия повышения эффективности приграничного сотрудничества. *Известия ТИИРО*. 2007. Том 148. С. 337–385. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-factory-i-usloviya-povysheniya-effektivnosti-prigranichnogo-sotrudnichestva> (дата звернення: 10.05.2020).
4. Чеморкин И. В. Проблема острова Зміїний як аспекта національної безпеки України в регіоні Північно-Західного Причорномор'я. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2013. Вип. 12. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=tppd_2013_12_13 (дата звернення: 15.05.2020).
5. Палінчак М.М. Релігійні конфлікти в сучасній Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. URL: http://vjhr.sk/archive/2015_4_2/13.pdf (дата звернення: 13.05.2020).
6. Панов М.І. (кер. авт. кол.), Герасіна Л.М., Данильян О.Г. та ін. Проблеми модернізації політичних систем сучасності : Монографія / За заг. ред. Л.М. Герасіної, О.Г. Данильяна. Харків : Право, 2008. 320 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2014/Danilyan_mono_2008.pdf (дата звернення: 17.05.2020).
7. Україна: політичні стратегії модернізації : зб. науково-аналітичних доп. / за ред. М.М. Розумного (заг. ред.), О.А. Корнієвського, В.М. Яблонського, С.О. Янішевського. Київ : НІСД, 2011. 328 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-03/Ukraine-eb0e9.pdf> (дата звернення: 16.05.2020).
8. Супрун Н.В., Петрішина Т.О. Проблеми впровадження системи Solvency II у діяльність українських страхових компаній. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 22, частина 3. С. 77–80. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/21.pdf (дата звернення: 18.05.2020).
9. Чернишова Л.О., Козуб В.О., Носач Л.Л. Механізм співробітництва України та Європейського Союзу в інтелектуальній сфері. *Бізнес Інформ*. 2016. № 11. С. 43–48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=binf_2016_11_8 (дата звернення: 19.05.2020).
10. Економічний і соціальний розвиток України на 2020 рік: оновлені основні макропоказники. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12362> (дата звернення: 19.05.2020).
11. World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020?fbclid=IwAR3khBWIVqcvTv0zsdjCuCcppK4OSSYQErBWHRLpdWanFLR821pXGriOpfM> (дата звернення: 22.05.2020).
12. Fighting COVID-19. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33476/9781464815645.pdf?sequence=5> (дата звернення: 24.05.2020).
13. Величко К.Ю., Носач Л.Л., Печенка О.І. Міграційні процеси в Україні: сучасні тенденції та соціально-економічні наслідки. Харків : ХДУХТ, 2017. Вип. 2(26). С. 232–246. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/2191> (дата звернення: 24.05.2020).

References:

1. Evropeyskoyi ramkovoyi konventsiiyi pro transkordonne spivrobotni-tstvo mizh teritorialnimi obschinami abo vlastyami [European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_106 (accessed 10 May 2020).
2. Lavrov, E.V. (2016). Transgranichnoe sotrudnichestvo: problemyi, perspektivy i ekonomicheskaya bezopasnost [Cross-border cooperation: problems, prospects and economic security]. *Zhurnal «Fundamentalnyie issledovaniya»*, no. 11 (part 5), pp. 1026–1030. Available at: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=41296> (accessed 12 May 2020).
3. Kravtsova, I.V. (2007). Osnovnyie factory i usloviya povysheniya effektivnosti prigranichnogo sotrudnichestva [Main factors and conditions for increasing the effectiveness of cross-border cooperation]. *Zhurnal «Izvestiya TINRO»*, vol. 148, pp. 337–385. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-factory-i-usloviya-povysheniya-effektivnosti-prigranichnogo-sotrudnichestva> (accessed 10 May 2020).
4. Chemorkin, I.V. (2013). Problema ostrova zmiyniy yak aspekt natsionalnoyi bezpeki ukrayini v regionii pivnichno-zahidnogo Prichornomor'ya [The problem of the snake island as an aspect of Ukraine's national security in the North-Western Black Sea region]. *Teoretichni ta prikladni pitannya derzhavotvorenniya*, vol. 12. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=tppd_2013_12_13 (accessed 15 May 2020).
5. Palinchak, M.M. (2015). Religiyini konflikti v suchasniy ukrayini [Religious conflicts in modern Ukraine]. *Visegrad Journal on Human Rights*. Available at: http://vjhr.sk/archive/2015_4_2/13.pdf (accessed 13 May 2020).

6. Problemi modernizatsiyi politichnih sistem suchasnosti: monografiya [Problems of modernization of modern political systems: monograph] za zag. red. L.M. Gerasinoyi, O.G. Danilyana. Kharkiv: Pravo, 320 p. Available at: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2014/Danilyan_mono_2008.pdf (accessed 17 May 2020).
7. Ukrayina: politichni strategiyi modernizatsiyi [Ukraine: political strategies of modernization]: zb. naukovy-analitichnih dop. / za red. M.M. Rozumnogo (zag. red.), O.A. Kornievskogo, V.M. Yablonskogo, S. Yanishevskogo. Kiev, NISD, 328 p. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-03/Ukraineeb0e9.pdf> (accessed 16 May 2020).
8. Suprun, N.V. (2018). Problemi vprovadzhennya sistemi Solvency II u diyalnist ukrayinskih strahovih kompaniy [Problems of implementing the Solvency II system in the activities of Ukrainian insurance companies]. *Naukoviy visnik Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu*, vol. 22, part 3, pp. 77–80. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_3_2018ua/21.pdf (accessed 18 May 2020).
9. Chernishova, L.O. (2016). Mehanizm spivrobitnitstva ukrayini ta Evropeyskogo Soyuzu v Intelktualniy sferi [Mechanism of cooperation between Ukraine and the European Union in the intellectual sphere] *Biznes Inform*, no. 11, pp. 43–48. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=binf_2016_11_8 (accessed 19 May 2020).
10. Ekonomichniy i sotsialniy rozvitok ukrayini na 2020 rik: onovleni osnovni makropokazniki [Economic and social development of Ukraine for 2020: updated main macro indicators]. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/12362> (accessed 19 May 2020).
11. World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020?fbclid=IwAR3khBWIVqcvTv0zsdjCuCcppK4OSSYQErBWHRLpdWanfLR821pXGriOpfM> (accessed 22 May 2020).
12. Fighting CORVID-19. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33476/9781464815645.pdf?sequence=5> (accessed 24 May 2020).
13. Velichko, K.Y. (2017). Migratsiyini protsesi v Ukrayini: suchasni tendentsiyi ta sotsialno-ekonomichni naslidki [Migration processes in Ukraine: current trends and socio-economic consequences]. Harkiv: HDUHT, vol. 2(26), pp. 232–246. Available at: <http://elib.hduht.edu.ua/handle/123456789/2191> (accessed 24 May 2020).